

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 20 februari 1924 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående ändring i gällande bestämmelser om kyrkans offentliga gudstjänster.

Uti en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 45, vilken behandlats av första lagutskottet, hava herrar *Sandegård* och *Norling* hemställt, att riksdagen för sin del måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till riksdag och kyrkomöte angående sådan förändring i gällande lag och bestämmelser om kyrkans offentliga gudstjänster, som bereder kyrkans präster större frihet att i sitt arbete söka anknytning till och anpassa sig efter det moderna samhällslivets skiftande förhållanden och den religiösa nutidsmänniskans berättigade krav.

Beträffande de skät, motionärerna anfört för sin ifrågavarande hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

De bestämmelser, som i 2 kap. 3 § av 1686 års kyrkolag givits rörande kyrkans gudstjänster, hava i senare tid upprepade gånger varit föremål för motioner i reformerande syfte, och de synpunkter, från vilka förslagsställarna därvid utgått, hava ofta, åtminstone delvis, anknutits till samma förhållanden, som i förevarande hemställan åberopats såsom grund för den föreslagna ändringen. Dessa motioner hava också i ett flertal fall lett till ändringar av kyrkolagens berörda stadganden.

Ovannämnda paragraf i kyrkolagen innehöll bland annat, att i de stora städerna bön skulle hållas varje morgon och afton. Vid 1893 års allmänna kyrkomöte avgåvos av herr *A. W. Staaff* två motioner, däri motionären hemställde, att nyssnämnda *morgon- och aftonböner* måtte kunna utbytas mot andra uppbyggelsestunder på tid och sätt, som vederbörande domkapitel kunde finna lämpligt bestämma. Till stöd för sin hemställan anförde motionären bland annat, att erfarenheten visat, det dessa bönestunder högst litet besöktes och i de allra flesta fall av brist på åhörare måste inställas. Vidare påpekade motionären den skada, som tillskyndades kyrkan genom upprätthållandet av gudstjänster, som tydligen visade sig endast

Historik.

1893 års kyrkomöte.

vara en tom form och vilka därför ingalunda vore tjänliga att höja hennes anseende. I anledning av denna motion anhöll kyrkomötet i skrivelse till Kungl. Maj:t den 17 oktober 1893 om vidtagande av sådan ändring av 2 kap. 3 § kyrkolagen, som motionären föreslagit.

1898 års riksdag.

Med anledning av kyrkomötets berörda skrivelse avgav Kungl. Maj:t till 1898 års riksdag proposition med lagförslag av det av kyrkomötet föreslagna innehåll, vilket lagförslag blev av riksdagen godkänt.

1898 års kyrkomöte.

Vid 1898 års allmänna kyrkomöte hemställde herr *Lövgren*, att kyrkomötet måtte ingå till Kungl. Maj:t med anhållan om beredande av rättighet för konsistorierna att, där sådant av omständigheterna kunde föranledas, förordna, att i stället för vissa föreskrivna *ottesånger* i kyrkan andra offentliga gudstjänster eller andaktsstunder skulle hållas å lämplig tid och plats. Som skäl för sin hemställan anförde motionären, bland annat, att man särskilt under sommarmånaderna i regel hade att påräkna en mycket ringa åhörarkrets vid dessa gudstjänster. Däremot hölle andra gudstjänstformer på att arbeta sig fram, varibland barngudstjänsterna i synnerhet förtjänade beaktande. Då det icke kunde vara lämpligt, att prästens tid och krafter toges i anspråk för uppehållande av en tradition, som icke ägde tillräckligt fäste i de närvarande förhållandena, och därigenom väsentliga hinder lades i vägen för tillfredsställandet av viktiga krav, ansåge motionären en ändring härutinnan vara nödig. I anledning av motionen anhöll också kyrkomötet i skrivelse till Kungl. Maj:t den 11 oktober 1898 om beredande av sådan rättighet för konsistorierna, varom motionären hemställt.

1903 års riksdag.

Med anledning av sistnämnda skrivelse avgav Kungl. Maj:t till 1903 års riksdag proposition med förslag till lag om sådan ändring av 2 kap. 3 § kyrkolagen, att konsistorierna tillades ovanberörda rättighet. Detta lagförslag blev av riksdagen antaget, varefter lag i ämnet utfärdades den 27 oktober 1903.

1910 års kyrkomöte.

Vid 1910 års allmänna kyrkomöte hemställde biskop *Danell*, att kyrkomötet ville hos Kungl. Maj:t anhålla om vidtagande av erforderliga åtgärder för utfärdande av lagbestämmelser av innehåll, att konsistorium skulle äga, där sådant av omständigheterna föranleddes, på hemställan av vederbörande församling förordna, att vissa av de föreskrivna *aftonsångsgudstjänsterna* stundom måtte utbytas mot andra å samma tid i kyrkan firade offentliga gudstjänster, såsom nattvardsgudstjänster, barn- eller ungdomsgudstjänster. I motionen framhölls särskilt, att de alltmer av behovet påkallade ungdoms- och barngudstjänsterna lättare skulle kunna anordnas, om de finge hållas på aftonsångstid och således i stället för aftonsången och utan att vara bundna vid den för aftonsången bestämda texten. Kyrkolagsutskottet anförde i betänkande i anledning av motionen, att det av skäl, som motionären anført, och i övrigt syntes både riktigt och ur synpunkten av praktisk och tidsenlig församlingsvård ändamålsenligt, att

den större frihet i sättet för dess anordnande, som redan medgivits i fråga om ottesångsgudstjänsterna, utsträcktes även till aftonsångsgudstjänsterna. Efter hemställan av utskottet antog kyrkomötet för sin del förslag till lag innefattande sådan ändring av 2 kap. 3 § kyrkolagen, som motionären avsett.

I proposition till 1912 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att antaga nyssberörda av kyrkomötet antagna lagförslag, och detsamma blev även av riksdagen godkänt. Lag i ämnet utfärdades den 15 mars 1912.

1912 års
riksdag.

Förberörda lagar av den 27 oktober 1903 och den 15 mars 1912 blevo sedermera upphävida genom lagen den 25 april 1919, vilken stadgar, att konsistorium äger, då omständigheterna därtill föranleda, efter vederbörande församlings hörande, förordna, såväl att i stället för vissa ottesångs- och aftonsångsgudstjänster andra offentliga andaktsstunder skola hållas å lämplig tid och plats, som ock, där synnerliga skäl därtill äro, att sådana gudstjänster i viss omfattning må inställas. Sistnämnda lag hade föranletts, bland annat, av en vid 1918 års allmänna kyrkomöte av herr *von Sydow* väckt motion, däri motionären påpekade, att i senare tider på många orter i vårt land uppstått behov av särskilda offentliga andaktsstunder på andra platser inom församlingarna än i kyrkorna och på andra tider än gudstjänsttiderna. Det hade mångenstädes visat sig omöjligt för prästerskapet att medhinna förrättandet av både sådana andaktsstunder och av föreskrivna ottesångs- och aftonsångsgudstjänster. — Motionen blev av kyrkomötet bifallen, varefter även 1919 års riksdag biföll avgiven kungl. proposition i ämnet.

1919 års lag.

Kyrkolagens bestämmelse, att *högmässa* skall hållas varje söndag, har hittills icke undergått mer än en förändring, nämligen genom lagen den 18 mars 1910, enligt vilken konsistorium äger, där sådant av omständigheterna föranledes, förordna, att för två eller flera församlingar må förrättas gemensam högmässa i en av dem. Denna lag har emellertid tillkommit av andra skäl än de i förevarande motion åberopade, nämligen för att inskränka den s. k. duplikationen eller det förhållande, att prästen i vissa pastorat hade att samma dag förrätta högmässa i flera kyrkor, vilket förhållande stundom inverkade ofördelaktigt på den eller de senare gudstjänsterna och ofta utgjorde ett hinder för prästen att mera verksamt deltaga i församlingslivet.

1910 års lag.

Vid 1920 års allmänna kyrkomöte avgåvos emellertid motioner, vilkas syften i viss mån kunna sägas vara gemensamma med den nu ifrågavarande motionens. Dels föreslog biskop *Lönegren* m. fl., att kyrkomötet måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om medgivande därtill, att vederbörande domkapitel ägde tillåta församling, som så önskade, att i den utsträckning och den ordning, som för varje församling prövades lämpligt, anordna högmässogudstjänst å annan plats inom församlingen än i kyrkan, och att för sådant ändamål, då allenast en präst vore i församlingen tjänstgörande, högmässogudstjänsten i församlingens kyrka finge förrättas såsom mäss-

1920 års
kyrkomöte.

fallsgudstjänst; och dels föreslogo herrar *Holmquist* och *Pfannenstill*, att kyrkomötet ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om vidtagande av åtgärder i syfte att domkapitel måtte äga att, då det funne omständigheterna därtill föranleda, på framställning av vederbörande pastor och efter församlingens hörande medgiva, att pastor måtte kunna utbyta högmässogudstjänsten i kyrkan en eller undantagsvis två söndagar i månaden mot gudstjänst i av förhållandena betingad form på annan plats i församlingen, samt att domkapitel vid sådant utbyte måtte äga bestämma om anordnande av annan gudstjänst eller uppbyggelsestund på högmässotid i kyrkan. Båda dessa motioner hade, enligt vad däri anförts, framkallats av det förhållandet, att genom uppkomsten av nya industri- och stationssambällen m. m. en förskjutning av befolkningen flerstädes inom församlingarna ägt rum, vilket haft till följd, att församlingskyrkan kommit att ligga på avsevärt avstånd från nya befolkningscentra, och att åter i följd därav kyrko- besöken för en stor del av församlingens befolkning väsentligen försvårats. Med anledning av dessa båda motioner avlät kyrkomötet den 16 november 1920 till Kungl. Maj:t skrivelse med anhållan, att Kungl. Maj:t täcktes *dels* bemyndiga domkapitel att för församling, varest behov därav prövades föreligga, och efter församlingens hörande, i den omfattning domkapitlet funne lämplig, dock högst en söndag eller helgdag i månaden och icke å de stora högtidsdagarna, anordna högmässogudstjänst å annan plats i församlingen än kyrkan, *dels ock* förordna att, då högmässogudstjänst sålunda hölles utom kyrkan och allenast en präst vore i församlingen tjänstgörande, gudstjänst i kyrkan skulle förrättas å högmässotid i den ordning domkapitel ägde bestämma.

Vid 1920 års allmänna kyrkomöte väcktes av biskop *Lönegren* m. fl. ytterligare en motion, som torde vara av intresse för bedömandet av förevarande fråga. Motionärerna hemställde nämligen, att kyrkomötet måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder för sådan ändring av gällande lagstiftning, att vederbörande domkapitel berättigades åt församling, som därom framställde begäran, meddela tillstånd till högmässogudstjänstens anordnande såsom barn- och ungdomsgudstjänst å vissa sön- och helgdagar — högst 6 gånger årligen — dock icke å de stora högtidsdagarna eller böndagarna, samt låta utarbeta och förelägga kyrkomötet särskild liturgi för dessa högmässor. Denna motion blev av kyrkolagsutskottet avstyrkt under hänvisning till att högmässan vore och borde förbliva en gudstjänst för alla församlingsmedlemmar och att för densamma borde gälla fasta rituella normer. Med denna uppfattning stode det icke i strid, om en predikant ville inom högmässans ram vissa söndagar rikta en predikan särskilt till ungdomen samt utforma densamma och välja psalmer m. m. med detta mål för ögonen. — Motionen blev emellertid av kyrkomötet bifallen, varefter mötet den 29 november 1920 avlät skrivelse till Kungl. Maj:t i motionens syfte.

Den sistnämnda av nu omförmälda bägge skrivelser föredrogs inför Kungl. Maj:t den 23 februari 1923, och uppdrogs i anledning av densamma åt ärkebiskopen att utarbeta förslag till särskild liturgi för i skrivelsen omnämnda barn- och ungdomsgudstjänster. Kyrkomötets skrivelse av den 16 november 1920 har däremot, enligt vad för utskottet blivit upplyst, icke ännu föranlett annan Kungl. Maj:ts åtgärd än att densamma, sedan infordrade utlåtanden från domkapiteln inkommit, remitterats till ärkebiskopen för inhämtande av hans yttrande. Hittills har emellertid icke från ärkebiskopen inkommit vare sig det begärda förslaget till liturgi eller yttrande över sistberörda skrivelse.

Såsom av det ovan anförda framgår, äro i anledning av från kyrkomötet taget initiativ vissa frågor om ändrade bestämmelser rörande högmässor redan föremål för av Kungl. Maj:t anbefalld utredning. Med hänsyn härtill och då, enligt utskottets mening, tillräckliga skäl icke förefinnas för att riksdagen för sin del skulle taga initiativ till ytterligare utredning i berörda hänseende, får utskottet hemställa, Utskottet.

att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 19 februari 1924.

På första lagutskottets vägnar:

JAKOB PETTERSSON.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:
 från första kammaren: herrar *Edw. Larson, Åkerman, Klefbeck, Sandegård, P. E. A. Jonsson* och *J. O. Karlsson*;
 från andra kammaren: herrar *Pettersson* i Södertälje, *af Ekenstam, Strid**, *Lindley, Nilsson* i Antnäs*, *Leo, Billqvist* och *Lindgren* i Dingelvik*.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

dels av herr *af Ekenstam*, som ansett, att utskottets utlåtande från och med det med kantrubriken »Utskottet» utmärkta stycket här ovan bort hava följande lydelse:

»Även om det förhållandet, att, såsom nyss anförts, två frågor av i viss mån likartad innebörd som ifrågavarande motion äro föremål för av Kungl. Maj:t anbefalld utredning, icke i och för sig skulle utgöra hinder för en utredning av den vidare omfattning, vartill motionärerna syfta, finner sig utskottet dock icke kunna tillstyrka motionen. Ett av de huvudkrav motionärerna uppställt för vinnande av sitt syfte säges i motionen vara den obligatoriska söndagshögmässans avskaffande. Utskottet finner icke den omständigheten, att högmässorna i flera av våra landsförsamlingar ofta äro fåtaligt besökta, utgöra ett tillräckligt skäl för avskaffande av dessa alltsedan vår tidigaste kristna tid regelbundet återkommande gudstjänster, vilka dock obestriddigen allt fortfarande för en icke ringa del av vårt folk utgöra en källa till uppbyggelse och vilka kanske just genom sin egenkap att vara alltid tillgängliga å tider, som gått in i varje för kyrkans verksamhet intresserad samhällsmedlems medvetande, icke hava sitt minsta värde. Ytterligare kan sättas i fråga, huruvida en präst, som icke lyckas att inom den nuvarande högmässans ram gå till mötes de krav på anknytning till och anpassning efter det moderna samhällslivets förhållanden, som motionärerna åstunda, skall i dessa avseenden lyckas bättre vid gudstjänster, där han icke erhåller det stöd av tradition och beprövad ritual, som högmässan i sin nuvarande form erbjuder honom. Utskottet finner sålunda, att någon utredning utöver den, som på grund av kyrkomötets ovanberörda skrivelser kommit till stånd rörande vissa med förevarande motion sammanhängande frågor, icke för närvarande är av behovet påkallad.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

dels av herr *Klefbeck*, som ansett, att utskottet i anledning av motionen bort hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder för sådan ändring av nu gällande lagstiftning, att vederbörande domkapitel berättigas åt församling, som därom framställer begäran, meddela tillstånd till högmässogudstjänstens anordnande som barn- och ungdomsgudstjänst å vissa sön- och helgdagar — högst sex gånger årligen — dock icke å de stora högtidsdagarna eller böndagarna;

dels av herr *Sandegård*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till motionen.